

MEHMED FUAD KÖPRÜLÜ, *Early Mystics in Turkish Literature* (çev., ed. ve giriş Gary Leiser ve Robert Dankoff) (preface Devin DeWeese), Londra 2006.

Bu eser, Fuad Köprülü'nün *Türk Edebiyatında Erken Tarihli Mistikler* adlı eserinin İngilizce çevirisi ve esere çevirmen Gary Leiser tarafından yazılmış Girişi ile Devin DeWeese tarafından kaleme alınmış Önsözden oluşmaktadır.

DeWeese Leiser'in çevirisine yazdığı önsözde M. Fuad Köprülü'nün bu eserini değerlendirdiği ve bu değerlendirmede özellikle sufi geleneğini göz önünde bulundurduğunu. Ona göre sufi yazarların metinlerini doğrudan okuyup anlamak pek mümkün değildir; kelimeleri sufi anlayış içinde değerlendirmek zorunluluğu vardır. DeWeese, Köprülü'nün, Ahmed Yesevi'nin bütün eserlerini incelediğini ve onun manevi hayatını iyi değerlendirdiğini kaydetmektedir. Şüphe yoktur ki, İslam dünyasında manevi hayatla ilgili olarak Ahmed Yesevi merkezde yer almaktadır. Yunus Emre ondan sonra gelir. Ona göre, Köprülü *Divan'ı* (*Divan-ı Hikme*) çok iyi anlayıp değerlendirmiştir ki bu eser sufi edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Köprülü bu bağlamda olmak üzere, Yunus Emre'yi ve genel olarak Türk şiirini değerlendirmiştir.

DeWeese daha sonra, Köprülü'nün eserinin baskılarından ve onun Türk edebiyatına yaptığı katkılardan söz eder. Bu arada yazar, Nakşibendi tarikatı ve onun şeyhi Hazini (16. yy.) hakkında bilgi vermektedir. Yine sufi yazarlardan Çağatay Türkçesi ile yazmış olan Mir Ali Şir Nevaî'nin *el-Muhabba' adlı* eserinden Köprülü'nün söz etmediğini; onun eser hakkında kendi kitabını kaleme aldıktan sonra haberdar olduğunu söyler.

Daha sonra DeWeese, sözlü edebiyattan söz eder ve İslam'da kurumlaşmanın Sovyetler Birliği'nin kurulmasından sonraya rastladığını, dolayısıyla Ahmed Yesevi konusunda yeterince çalışmadığını beyan eder. Orta Asya ve Sovyetler Birliği'ndeki Yesevi geleneğinden söz eder. Yine takdim yazısının yazarı olarak De Weese, İranlıların bunun saf bir Türk geleneği olduğunu unuttuklarını belirtmektedir. (s.viii-xxvii).

Daha sonra kitapta çevirmenin girişi yer almaktadır. Burada Mehmed Fuad Köprülü'nün hayatı, eserleri, Türk edebiyatına katkıları hakkında bilgi verilmektedir. Yine bu kısımda çevirmen *Türk Edebiyatında İlk Mistikler* başlığı altında Köprülü'nün bu adı taşıyan, İlk Mistikler adlı eserinin bir değerlendirmesini yapar. Eserin ilk kısmının Ahmed Yesevi ve ikinci kısmının onun etkileriyle ilgili olduğunu kaydeder. Köprülü bu eserinde Yunus Emre öncesi Anadolu'daki sufi hareketi anlatmaktadır. Bunlardan en dikkati çekenlerden birisi de Mevlana Celâleddin Rumi'dir. Yine Köprülü burada *Dedekorkut* ve *Oğuzname*'den söz etmektedir.

Çevirmenin notları başlığı altında *İlk Mistikler* adlı eserin neden çevrildiği Köprülü'nün yöntemi, eserde söz konusu edilen kaynakların ne kadar doğru olduğu irdelenmektedir. Eser, çevirmenin deyişi ile *'minimalist'* bir anlayış sergilemektedir. Bu kısımda son olarak çevirmen terminolojiden ve transkripsiyonla ilgili sorunlardan söz etmektedir. (s.xxviii-xxxvi).

Çeviri kısmı, Köprülü'nün söz konusu eserinin İngilizce çevirisini vermektedir. Burada o birçok destansı esere işaret edilmektedir, ancak buradaki açıklamalar daha çok Anadolu ağırlıklı olup, Orta Asya'daki sufi harekettten çok fazla söz edilmemektedir. Ayrıca, bu eserle

de belirtilmiş olduğu gibi, Köprülü İslam Öncesi Türk düşüncesi ile de fazla ilgilenmemiştir. O daha çok Osmanlı geleneği üzerinde durmuş; örneğin Bektaşilik gibi mistik anlayışlar konusunda bilgi vermiştir.

Yine bu eserde Köprülü'nün konuya kritik bir zihniyetle yaklaşmadığı kronolojik açıdan konuyu ele alıp, hemen her sufi yazarı aynı ölçülerle değerlendirdiği ifade edilmektedir.

Köprülü'nün eserinde Ahmed Yesevî üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmaktadır; onun ailesi ve kerametleri ile ilgili olarak bilgi verilmektedir. Yine Köprülü'nün eserinde Aslan Baba'nın Ahmed Yesevî üzerindeki etkisi, onun öğretmeni olarak yetişmesindeki rolü açıklanmaktadır.

Köprülü Sufi geleneğini Ahmed Yesevî üzerine oturtmaktadır. Bu temele dayalı olarak da *Raşahat*'da verilen sırayı kabul etmiş ve bu esasa dayalı olarak Hemedani'yi Yesevî'nin öğretmenleri arasına yerleştirmiştir. Ancak burada verilen adlardan en problematik olanı da odur.

Köprülü Ahmed Yesevî ile ilgili bazı kerametleri hayatın bir parçası olarak nitelendirirken, onları daha çok semboller olarak değerlendirmiştir.

Köprülü Yesevî'de rastladığı düzeni Hazinî'de bulamamıştır. Ancak günümüz araştırmacıları Yesevî geleneğini ve Bektaşî geleneğini birlikte ele alıp incelemiş ve onların İlaydarî ve Bahailerdeki etkilerini göstermeye çalışmışlardır.

Eserde daha sonra Ahmed Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet*'i ele alınır. Yazara göre, eser estetik kaygıdan uzaktır; hatta Yunus Emre'nin gölgesinde kalacak niteliktedir. Ancak ondan farklı olarak bir ironi vardır ki, bu tip şiirler daha çok Asya kökenli yazarların eserlerinde rastlanmaktadır. Örneğin Ali Şir Nevai'de görüldüğü gibi (s.1-368).

Sonuç kısmında çevirmen eserde sufi edebiyatın ne gibi kaynaklardan yararlanılarak şekillendiğinin ve onların sadece panteist felsefeden değil, Anadolu'nun değerlerinden de etkilendiğini ve Muhiddin Arabî'nin ve Celaleddin Rumî'nin kuru üslubundan çok dervişlerin sufizminden etkilenecek şekilde şekillendiğini kaydetmektedir (s.369-370).

Eserde dikkati çeken noktalardan biri de notlardır. Bu notlardan ilkinde Anadolu'nun bir dinler tarihinin yazılmadığı, sadece Bektaşîlik ve Hurîfizme ilgili bazı yazıların bulunduğu kaydedilmektedir. Yine bu dip notlardan 7.sinde Sufizmle ilgili güzel bir bibliyografya sunulmaktadır (s.372).

Eserin eklerinde ise Yesevî Silsilesi (s.386), Zengi Ata Silsilesi (s.387), Yunus Emre'nin bazı ilahilerinin notaları (app.2) verilmektedir.

Eserin sonunda yer alan sözlük de yine bu konuda çalışacak olanlara ışık tutacak mahiyettedir (s. 395-398). Yine eserin sonuna ilave edilmiş olan bibliyografyada bu konuda çalışacak ya da bu konuyla ilgilenenler için güzel bir başvuru malzemesi olarak değerlendirilebilir. (s.399-429).

Sonuç olarak bu eser, sadece Fuat Köprülü'nün bir eserinin İngilizce'ye çevirisi olarak değerlendirilemez; o aynı zamanda konuyla ilgilenenler için bir başvuru kitabı niteliğini taşımaktadır. Ayrıca Yunus Emre'nin ilahileri ile ilgilenen müzisyenler için de yararlı olacak bir eserdir.